

is, hogy befogadása egyúttal semlegesíthetné az iszlám fundamentalizmus veszélyeit, amelyek az arab világ felől fenyegetik Európát. A török csatlakozási perspektíva ellenfelei ugyanakkor, ismerte az utóbbi évtizedekben Törökországban is fel-felbukkanó iszlamizáló tendenciákat (1980, 1995), az iszlámot akár mérsékelt megjelenési formájában is inkább óvakodva fogadják. Törökországban 1995-ben egyszer már kormányra jutott iszlamista párt (Refah), még ha két év múltán megálljt is parancsolt működésének a hadsereg ultimátuma, majd az alkotmánybíróság is.

Az ezredforduló tájékán lépett színre az Igazság és Fejlődés Pártja (AKP) nevű reform-islamista formáció, amelynek 2002-es választási győzelme Erdoganral az élen tovább erősítette a török csatlakozási folyamat körüli aggályokat. Látszatra úgy tűnt: még folyamat legelején egyszeriben vége is a modern török politika híres szekularizmusának. A reform-islamista programot illetően azonban történelmien új, saját bevallása szerint „liberális” koncepcióról van szó, amely az Atatürk Kemal-féle eredeti szekularizmus-elv pusztá iszlám-tagadását a vallási autonómia és a szabad, plurális vallásgyakorlás eszméjére váltja át. Ez a program, mint vallja, „demokratikus alapokra” helyezi a szekularizmust, ami annyit jelent, hogy az állam mint vallási tekintetben semleges intézmény egyenlő távolságot tart világnézetekkel és különböző vallásokkal, egyúttal azonban nem gördít akadályt ezek szabad kifejtése és gyakorlása elé. Az állam szerepe: hogy biztosítsa a vallásgyakorlás jogát, a lelkiismereti szabadságot, és az emberi jogokat általában, hogy ezzel egyszersmind a társadalmi béke útjait is egyengesse. Eszerint a szekularizmus az államra, és nem az egyes emberre kötelező elv.

A hagyományos kemalista elit és a nemzetközi közvélemény egyaránt kételkedve fogadta a programot annak őszinteségét illetően, arra gondolva, hogy csak taktikázásról, a török alkotmánybíróság és az európai fórumok megtévesztéséről van szó, mielőtt Erdogan mozgalmá mégis összekötné a saját és Törökország sorsát az iszlámmal. Kormányára hivatalba lépésétől kezdve mindazonáltal ténylegesen elindította az EU-csatlakozási távlat megkövetelte demokratizálási folyamatot, a Koppenhágai Kritériumoknak megfelelő reformokat. Erdogan reform-szekularista eszméje, miközben széleskörű társadalmi támogatottságot élvez, formálisan tökéletesen megfelel az európai normáknak. A miniszterelnök minden eszközzel demonstrálja is a felfogás európakomform voltát. Ennek jegyében pártját a konzervatív európai kereszténydemokrata formációk közé sorolja, szoros kapcsolatokra törekszik a német kereszténydemokratákkal, ennyivel is határozottabb európai támogatást remél céljai elérésére.

A török reform-szekularista kormány mindeközben az eddigiekben óvakodott a szabad vallásgyakorlatra vonatkozó ígérvények gyors valóra

váltásától, mint az 1995-1997-es óta feszítő fejkendő probléma esetében is. A továbbra is erőteljes iszlamista mozgalom most már minden követ megmozgat elképzelései érdekében, egyebek között emberi jogi alapon kéri számon a kendőviselést tiltó rendelkezés eltörlését, és kész elmenni az Európai Bíróságig. Egy minta-per le is zajlott, amitől maga a kormány is azt remélte, hogy egy európai intézmény fogja kimondani helyette a megváltó szót. Am csalódott: az Európai Bíróság természetesen nem vette a bátorságot ahhoz, hogy felülbírálja Törökország bevett törvénykezését, amely a szekularizmus jegyében minden szinten elutasította az isztambuli orvostanhallgató keresetét. Azonban a döntésben minden bizonnyal szerepet játszott az iszlamizmussal való távolságtartás is. Pedig megért volna egy „misét”, hogy a szekularizmussal egyidejű vallási liberalizáció kívülről kapjon egy lökést, ezzel a török kormány demokratizálási esélyeit és a csatlakozási folyamatot segítse, egyszersmind tekintélyt szerezzen Európának a törökországi társadalmon belül. Európa részéről ehhez mindenesetre jóval nagyobb empátia és sokkal több tárgyismeret kellene.

Komáromi Sándor

Szlovénia Európa szívében – Beszélgetés Danilo Türk, szlovén elnökkel

Matton, Sylvie (rip.): La Slovénie au coeur de l'Europe – Entretien avec Danilo Türk. = Politique internationale, no. 119, 2008, p. 185-202.

(A riporter író, publicista, a térség szakértője.)

A 20 ezer négyzetkilométeres, kétmillió lakosú Szlovénia töltötte be 2008. január elejétől, fél éven át az Európai Unió soros elnöki tisztségét. Gyakorlatilag a IX. század óta különböző birodalmak (frank, germán, osztrák-magyar) fennhatósága alatt állt, 1918-ban csatlakozott Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz, majd 1945-ben a Jugoszláv föderációhoz. Utóbbiból elsőként lépett ki: 1991. június 25-én kikiáltotta függetlenségét, s tíznapos háború alatt kiszorította a szerb erőket.

1992 óta tagja az ENSZ-nek, 2004 óta a NATO-nak. Virágzó fémiparával, növekvő iparával Európa jótanulója: 6 százalékos munkanélküliségével egész Európában a legjobb helyen áll. A harmadik legkevesbé eladósodott ország az euro-zónán belül (2007 januárjában vezette be a pénznemet). A GDP itt a legmagasabb a tizenkét újonnan csatlakozott

tagállam viszonylatában. Magyarország után másodikként ratifikálta a Lisszaboni szerződést.

Mostani elnöke, Danilo Türk 56 éves, 2007. november 11-én nagy többséggel választották meg. Ügyvéd, nemzetközi jogi szakértő, 1975 óta részt vesz az Amnesty International munkájában, a '80-as évek elejétől diplomáciai megbízatást is vállalt. 1984-1992 között az ENSZ Kisebbségvédő, diszkriminációt megelőző albizottságának tagja. 1992-ben Szlovénia első ENSZ nagykövete lett, 1998-1999 között a Biztonsági Tanácsban is ő képviselte hazáját. Elismert politikai szakember, 2000-2005 között Kofi Annan tanácsadói között szerepelt (Balkán, Palesztina, Libanon, Irak, Észak-Korea, Haiti, Kolumbia valamennyi szakterülete közé tartozik).

Visszatérve Szlovéniára, 2006-ban a ljubljanai egyetemen elvállalta a nemzetközi jogi tanszék vezetését, s hamarosan megjelentette az első, szlovén nyelvű nemzetközi jogi szakkönyvet. 2007-ben jelölte magát az elnökválasztáson. Függetlenként indult, de elég széles koalíció támogatta, beleértve a szociáldemokratákat is. A második fordulóban fölényesen győzött a kereszténydemokrata Lojze Peterlével szemben. A szlovén demokráciában az erős kormányzati hatalom mellett „gyenge”, mintegy morális erejű az elnöki hatalom. (A korábbi, gyógyíthatatlan betegségben meghalt elnök elveszítette a szlovén nép bizalmát.) Danilo Türkre vár a feladat, hogy ötéves mandátuma alatt visszaszerezze az elnöki intézmény presztízsét.

A riporter első kérdésére válaszolva Türk elmondta, hogy családnéve eléggé gyakori Szlovéniában, csakúgy mint Ausztriában, Németországban, Magyarországon vagy Horvátországban. Általában a Keletről jött, eltérő ruházatú, etnikai kisebbséghez tartozó embereket nevezték el így az Oszmán Birodalom bukása után; a fogságból hazatérő keresztény katonák is ezt a nevet kapták. Akárhogy is: Kelet-Nyugat kapcsolatára utaló az elnevezés.

Szlovénia európai elnöksége alatt Türk igyekezett országát úgy népszerűsíteni, mint nyitott, ám nagy tapasztalatú államot, amely sokféle uralmat túlél, és sokat szenvedett a II. világháborúban.

A riporter itt külön utalt Sarkozy, francia elnökre, aki nem győzi hangsúlyozni a háborúra, a holocaustra emlékezés fontosságát. Ebben Türk vitatkozik vele, mert szerinte a mértéktelenség óhatatlanul a dolgok banalizálásához vezet. Türk saját élménye szerint az ő generációja annyit hallott ifjúsága idején „a szlovén népnek a megszálló németek elleni heroikus harcáról”, hogy mondhatni, közömbössé lett a téma iránt.

Ezután a szinte ismeretlenségből előlépő Türk elnökké választásának háttéréről beszélgettek. Az újdonságra fogékony szlovén választóknak nyilván megtetszett a szakmai és diplomáciai tapasztalatokban gazdag élet-

rajz. A szlovén államnak pedig szüksége volt ezen a poszton egy nemzetközi tapasztalatokkal rendelkező személyiségre. A nem tipikus politikusi adottságoknak pedig éppen a szlovén elnökökre háruló, „gyenge” hatalmi részvétel felelt meg.

Politikai példaképei egyébként Milan Kucan, korábbi szlovén elnök, aki a függetlenséget kikiáltotta; Václav Havel, akinek bátorsága, integráló szerepe rendkívüli volt; valamint Charles de Gaulle, akinek jellemzősége történelemformáló erőt jelentett.

A balközéppel kialakult, jónak mondható viszonyát Türk megpróbálja az egész parlamentre kiterjeszteni.

Dimitri Rupel, jelenlegi szlovén külügyminiszter szorgalmazza Szerbiának az unióba való felvételét. Ezt Türk feltételhez kötné, mégpedig ahhoz, hogy Mladić, szerb háborús bűnöst állítsák Hágában nemzetközi ítélőszék elé. A szlovén kormány álláspontja egyébként még Türk megválasztása előtt alakult ki.

Türk előbb foglalkozott nemzetközi joggal, mint politikával, és tisztában van azzal, milyen nehéz a morális, vagy jogi ítélekezést a politikai realitással összehangba hozni.

Kérdés, vajon a kisebbségek támogatása, diszkriminációjuk megelőzése szívügye-e még? A probléma jóval bonyolultabb lett. Harminc évvel ezelőtt a klasszikus helyzetben a kisebbségek eredeti hazájukkal szomszédos államban éltek, és nemzetközi egyezségek vonatkoztak rájuk. Ma az emigránsok valamilyen befogadó ország uralkodó politikai helyzetétől függenek leginkább, például a maghrébiek Párizsától, a kurdok Iráktól, Iránától, Szíriától, Törökországtól. Szlovénia lakosságának 17 százaléka etnikai kisebbség (roma, magyar, olasz stb.), amelyek alkotmányos jogait védeni és garantálni kell. S ott van még a 18 ezer „eltörölt státusú”, a volt Jugoszláviához ragaszkodó személy, aki nem volt hajlandó elfogadni a szlovén állampolgárságot a függetlenség kikiáltása után. 1992. február 26-án kitörölték őket a nemzeti nyilvántartásból. Ezzel megszűnt tartózkodási joguk, és a többi: társadalombiztosítási, egészségügyi, munkához, tanuláshoz való joguk is. Az Alkotmánybíróság javaslatára a parlament hamarosan megtárgyalja e jogaik visszaállítását.

Annak idején, genfi működése során Türk három jelentést is készített a véleménynyilvánítás szabadságáról. 2007 őszén 570 szlovén újságíró aláírásával beadvány érkezett a szlovén parlamentbe, amelyben a sajtó bizonyos csoportjait sújtó intoleranciát kifogásolták. Független vizsgálatot követeltek. Türk nem vonta kétségbe, hogy tényleges problémát tárt fel a beadvány. Azonban, mivel a sajtó 1992-ben magánkézbe került, elképzelhetetlennek tartja, hogy független kivizsgálást lehessen keresztülvinni. Viszont le kellene folytatni szerinte azt az értelmiségi, társadalmi vitát a

sajtó, az újságírók védelmében, amit például a franciák megtettek a '80-as években.

A riporter értesülése szerint a szlovén sportminiszter külön felszólította a szlovén sportolókat, hogy nem emlegessék Kínában, az olimpiai ottlétük során az emberi jogokat, nehogy a politika eszközévé legyenek mint sportolók. Türk ebben az interjúban világosan elhatolta magát a sportminiszter magatartásától, lévén hogy mindig a szabad véleménynyilvánítás mellett szavazott. Megjegyezte, hogy amikor a Nemzetközi Olimpiai Bizottság Pekinget jelölte, pontosan tudta, Kína milyen mértékig sérti meg az emberi jogokat, Tibetet, s hogy mennyire negatív szerepet vállalt Karthúm oldalán a darfourai egyezményrel kapcsolatosan. Éppen ezért néhány hónappal az olimpiai játékok előtt tiltakozni Peking politikája ellen – teljesen logikátlan dolog.

Türk 1982-es doktori disszertációja, a benemavatkozásról szólt. Ma elképzelhető-e számára, hogy egyik ország nem avatkozik bele a másik ügyeibe? A szlovén elnök kifejtette, hogy a disszertáció írásakor amolyan „westfáliai” értelemben tárgyalta az önrendelkezést. Az 1990-es évek azonban olyan mértékű, előre nem látott humanitárius katasztrófákat hoztak, amelyek következtében véleménye megváltozott. Úgy látja, hogy a kormányok kötelessége megvédeni népüket a genocídium minden fajtája ellen. Amennyiben ezt nem teszik, a nemzetközi közösségnek kell elszámolniuk a mulasztásról. Ez a kiállítás tehát nemcsak az emberi jogok megvédelme, hanem a béke és biztonság érdekében is szükséges.

Az ENSZ már 2005 szeptemberében hivatalosan „elismerte a genocídiummal, etnikai tisztogatással, gyilkossággal fenyegetett áldozatok kollektív védelmének kötelességét.” Vajon mikor jutunk el a „beavatkozás jogától” a tényleges beavatkozás kötelességéig? – Erre a kérdésre Türk elmondta, hogy Kofi Annan mellett, 2005-ben ebben a kérdésben is ügyködött. Az ENSZ-nek azonban nincs saját hadserege, amelyet azonnal a fenyegetett népcsoport védelmére küldhetne, és a közeljövőben sem valószínű, hogy ilyen rendelkezésére áll majd. Előrehaladás tehát egyelőre csak a tudati szinten jelentkezik.

Sokan úgy tartják, hogy Szlovénia EU-elnöksége nem más, mint a francia elnökség előszele. Melyek a szlovén elnökség súlyponti kérdései? – A Lisszaboni szerződést kellene valamennyi országnak aláírnia ahhoz, hogy 2009 januárjától érvénybe léphessen. Környezetvédelem és energia, valamint a kulturák közötti párbeszéd – ezek a további fő kérdések. De Törökország jövőbeli közösségi felvételét is támogatja Türk.

További tűzfészek lehet a Balkán. Szlovénia 1991-ben azért tudott tíz nap alatt megszabadulni Belgrádtól, mert gyors és határozott hadműveleteket hajtott végre, amelyekre a szerbek nem számítottak, majd ez utóbbiak rájöttek, hogy nem is olyan fontos a számukra Szlovénia.

Koszovó elismerésében a szlovének nem álltak az első helyen. Korábbi tapasztalatuk szerint, Szerbia függetlenségének kimondásakor a belgrádi szlovén nagykövetséget csúnyán megtámadták, csakúgy mint az Egyesült Államokét. Vagyis az elismerés részükről bármikor nem várt eredményt járhatott. Hogy az Egyesült Államok nyomást gyakorolt diplomáciai úton Szlovéniára, a minél előbbi elismerésre? Ez meglehetősen nyílt titok volt...

1992-ben, amikor Koszovóban apartheid-szerű helyzet állt elő, Türk és valamennyi ENSZ-alkalmazott Albániára figyelt.

1998-99-ben Türk a Biztonsági Tanácsban dolgozott.

1992-ben Türk nem győzte magyarázni ENSZ-beli kollégáinak, hogy amit Milosevićek Horvátországban és Boszniában művelnek, az közönséges genocídium. Boutros Boutros-Ghali, akkori főtítkárnak azonban nagyon visszafogottan reagált a kérdésre. Az EU-tagállamok sem akartak túl sok menekültet befogadni; egyre a Milosevićtel történő megegyezésben bíztak.

A nemzetközi igazságszolgáltatás időközben valóban megerősödött, de képletesen szólva, még nem áll az épület. Mint jogi szakember nem bíztam a volt Jugoszláviával kapcsolatos nemzetközi bíróság felállításában. Jobb szerettem volna fegyveres beavatkozást a térségben. A bíróság csak fegyverpótlék. Különös, hogy azok bíztak a legkevésbé a bíróságban, akik létrehozták a bíróságot. Pedig ezek nélkül, a kompromisszumot nem ismerő bírák nélkül még a másodvonalszintű büntetőket sem ítélték volna el.

Az ENSZ hivatalos jelentésének nyilvánosságra hozatalát Türk szorgalmazta. Három évvel a mérséklés után, 1999-ben jelenhetett meg David Harland írása „Srebrenica bukása” címmel. Türk a főtítkárnak tulajdonítja ezt a sikert: Kofi Annannal jó együttműködést tudott kialakítani, mert az nyitott személyiségként viselkedett. A jelentésben feltárt népiertást a nyilvános megjelenés miatt ismerte el a Nemzetközi Bíróság.

Türk mint ENSZ-alkalmazott egyáltalán nem vett részt a boszniai háborúnak véget vető daytoni békekötés előkészítésében (1995). Ezt teljes egészében a nyugati hatalmak és Richard Holbrook végezte. 1995 májusától a katonai jelenlét is megváltozott. Mitterrand távoztával, Jacques Chirac elnökké választásával Franciaország is rögtön „helyzetbe jött”.

Koštunica, szerb miniszterelnök szerint az elmúlt évek balkáni háborúival kapcsolatban még nem tárták fel a teljes igazságot. Türk is osztja ezt a nézetet, noha az igazságról is különbözőképpen vélekedhetünk. Nem vitás, hogy Milošević 2000-ben bekövetkezett bukásával jóval nagyobb demokrácia valósult meg Szerbiában, de azóta sem ismerték el például soha, hogy az ő nacionalizmusuk miatt robbant szét Jugoszlávia, s következtek a háborúk egymás után. Ezen a ponton a riporter ismét fölvetette, vajon mikor lehet Szerbia az Európai Unió tagja? 2007 februárjában a Nemzet-

közi Bíróság megállapította, hogy Szerbia mindaddig megszegi az Emberi Jogok Konvencióját, amíg a népirtást elkövető bűnösöket, Karadžićot, és Mladićot nem adják ki. Ezt követően lehet csak tárgyalni EU-ba történő felvételükről.

Ennek ellentmond, hogy már januárban az összes tagállam – Hollandia és Belgium kivételével – partnerségre lépett Szerbiával. Sőt, 2010-re a Nemzetközi Bíróság is befejezheti ténykedését. Ha addig sem állítják elő a két leginkább ismert személyt, vajon mi történik? Türk szerint a Biztonsági Tanácsnak kellene döntő elhatározásra jutnia, és a bíróság sem kell hogy befejezze a munkáját. Elég lenne, ha a főtitkár egy-két jól irányzott kérdést föltenne, vajon teljesítette-e ígéretét a bíróság, sikerült-e megszilárdítania a békét? Ha Ban-Ki-Mun főtitkár komolyan veszi a szerepét, és megfelelő nemzetközi nyomást is gyakorolnak, úgy a bíróságnak is egy ideig működni kell még. A népirtókat el kell ítélni és meg kell büntetni. Nem szabad cinkosnak maradni efféle főbenjáró bűnben.

Kakasy Judit

„Egyszer török – mindig török”: törökök Németországban

*Luft, Stefan: Einmal Türke, immer Türke? = Politische Studien. 59.
2008. H. 41964-74. p.*

Erdogan török miniszterelnök múlt évi németországi látogatása során tizenhatezernyi török migráns hallgatóság előtt mondott beszédet Kölnben. A török vendégmunkásság szerepét, Németországon belüli súlyát méltató és jövőjét latolgató beszéd hangsúlyai erőteljes visszhangot és nem kevés ellenérzést keltettek a vendéglátó ország közvéleményében is. A cikk szerzője a reagálások tükrében járja körül a beszéd témáit.

1. A török vendégmunkás intézmény közel ötven éve

A szónok a vendégmunkások és képviselőikben Törökország „küldetésnek” beillő „válallásáról” beszélt, amivel hozzájárult a német gazdaság és társadalom sikeres „felvirágoztatásához”. A szónoki fordulat talán a vendéglátó országban időközben meggyökeresedett migráns-társadalom közösségi tudatát volt hivatva erősíteni, a mitizáló beállítás hangsúlyaira azonban méltán kapta fel a fejét a német közvélemény. Hiszen a történet túlon túl világos, bár éppen kezd kikopni a szakirodalomból: az 1960-as évek elején Németország, ahol akkor már olaszok és görögök dolgoz-

tak, csak helyt adott a nyomatékos török megkeresésnek a vendégmunka ügyében; lényegében Törökország keresett megoldást mind súlyosabb belső foglalkoztatási gondjaira, deviza-mérleghiányára, de a technológia-fejlesztés lehetőségeire is gondolt állampolgárainak nyugat-európai tapasztalatszerzése révén. Németország találhatott volna további lehetőségeket vendégfoglalkoztatásra Európán belül is. Törökország még enyhén zsarolt is a NATO-hoz tartozás kapcsán és a Görögországgal már fennálló együttműködésre mutogatva. Ha valaki „fellendült” a török vendégmunkások tömeges német foglalkoztatása nyomán, az maga Törökország volt. A fizetések egy részének hazautalása a '70-es évektől bőséggel fedezte a mérleghiányt, és családok tízezreinek szociális gondja esett le a török állam válláról. Végül csak Németország nem számolt a beáramlás akkora tömegével, amely végül ellepte az országot; ennek egy idő után gátat sem tudott vetni, sőt lehetővé tette családtagok beköltözését; az utólagos német próbálkozásokat a létszám visszaszorítására az „emberi jogok figyelmen kívül hagyásának” vádja érte.

2. Vízio a török „lobbiról” a német társadalmon belül

Erdogan miniszterelnök, különös tekintettel az anyaország európai kapcsolatigényére, kecsegtető lehetőségként tárta hallgatósága elé a hárommillió török vendégközösség társadalmi befolyás-érvényesítését akár a törvényhozási vagy helyhatósági választásokig elmenően, ha ezt – az USA etnikai migránsköreinek példájára – mint „török lobbit” meg tudja szervezni. Ennek feltétele viszont a német állampolgárság megszerzése, amit a német törvénykezés egy ideje elő is segít, de csak az eredeti állampolgárságról történő lemondással. A törökségnek a kettős állampolgárság lehetősége állna az érdekében. Hiszen aki „egyszer török, az mindig török”. A török identitás megingathatatlan és sérthetetlen. A '90-es évek végén amiatt keletkezett feszültség a két kormány között, hogy a német állampolgárság felvétele okán leadott török állampolgárságot a török állam utólag visszaadta.

3. Integráció – asszimiláció

Törökország jó ideje támogatja a németországi lakossá vált török személyek és családok német integrációját – szociális, foglalkoztatási, civiltársadalmi értelemben, de ellenzi az asszimilációt: a nyelv, a kultúra, a felekezeti feladását. A kölni szónok is ebben az értelemben nyilatkozott, az asszimilációt „az emberség elleni merényletnek” nevezve. A két minőség nyílt szembeállítására problematikus ugyan, fokozatok és fázisok vannak a kettő között, és megkülönböztetünk erőszakos és spontán asszimilációt, demok-